

سیاست‌های قبیله‌گرایانه

از امیر عبدالرحمان تا اشرف غنی

و مقاومت تاجیک‌ها و هزاره‌ها و ازبک‌ها :

نگاهی تطبیقی و خردورزانه

دکتر بصیر کامجو

مقدمه :

افغانستان معاصر، سرزمینی است که در آن، سیاست، قومیت و تاریخ به‌گونه‌ای در هم تنیده‌اند که هیچ‌گونه تحلیل واقع‌گرایانه بدون درک ریشه‌های تاریخی ستم قومی و مقاومت مدنی و نظامی ممکن نیست. از زمان سلطه‌ی امیر عبدالرحمان خان در اواخر قرن نوزدهم تا فروپاشی جمهوری اشرف غنی در سال 2021، خط ثابت بسیاری از حکومت‌ها در افغانستان، مهندسی قومی و تمرکز قدرت در دستان حلقه‌های پشتون‌محور بوده است. در برابر این سیاست، اقوام بومی خراسان زمین، به‌ویژه تاجیک‌ها و هزاره‌ها، ازبک‌ها بارها با ابزار مقاومت فرهنگی، مدنی و نظامی پاسخ داده‌اند.

محور نخست: جدول تطبیقی سیاست‌های پشتون‌محور (1880-2021)

پيامدها	ابزار اجرایی	سیاست‌های محوری	رهبر	دوره
نسل‌کشی هزاره‌ها، پشتون‌سازی شمال	ارتش، مالیات، تیغ و تبعید	کوچ اجباری هزاره‌ها و تاجیک‌ها، اسکان قبایل پشتون در شمال	امیر عبدالرحمان	1880-1901
مقاومت علما و خیزش‌های منطقه‌ای	مدارس، مطبوعات	تحمیل زبان پشتو، تشکیل نهادهای فرهنگی پشتونی	امان‌الله خان	1919-1929
به‌حاشیه‌راندن اقوام شمال و مرکز	ارتش، قانون، آموزش و پرورش	پاک‌سازی فرهنگی-اداری از غیرپشتون‌ها، تمرکز قدرت در کابل	نادرخان و داوود	1930-1973
مقاومت سنگین مناطق فارسی‌زبان	حزب خلق، ارتش خلقی	ملی‌گرایی چپ‌گرای پشتون، بهره برداری از قومیت	تره‌کی، امین، نجیب	1978-1992
بحران مشروعیت، زمینه‌سازی بازگشت طالبان	دستگاه امنیتی، تقلب انتخاباتی	تقویت قبیله‌گرایی با ابزار جمهوریت، تصفیه ادارات از غیرپشتون‌ها	کرزی، غنی	2001-2021

محور دوم: نگاهی تطبیقی به مقاومت تاجیک‌ها و هزاره‌ها در برابر سلطه قبیله‌ای

1 - میرمسجدی خان (قرن 19)

- مقاومت علیه تصفیه قومی عبدالرحمان خان در اندراب

- ابزار: جنگ چریکی، حمایت مردمی

- سرنوشت: شکست نظامی، اما الهام‌بخش مقاومت‌های آینده

2 - خیزش هزاره‌ها (1891-1893)

- مقابله با نسل‌کشی و مالیات مضاعف
- ابزار: بسیج محلی، اتحاد قبایل مرکزی
- پیامد: قلع و قمع شدید، اما حفظ هویت قومی تا امروز

3 - حبیب‌الله کلکانی (1929)

- قیام علیه پادشاهی امان‌الله خان و اشراف‌درباری
- ابزار: بسیج مردمی، استفاده از نیروی تاجیکان فقیر کابل و شمالی
- دستاورد: تصرف کابل و پادشاهی کوتاه‌مدت، اما سرکوب‌شده توسط نادرخان
- اهمیت: نخستین تاجیک در مقام پادشاهی؛ نماد خیزش فرودستان علیه تبعیض قبیله‌ای

4 - جنبش صدیق خان بدخشی (اوایل قرن 20)

- مخالفت با تمرکز قدرت در کابل
- ابزار: مقاومت نظامی و فرهنگی

5 - احمدشاه مسعود (1979-2001)

- برجسته‌ترین نماد مقاومت ملی تاجیکان در برابر کمونیسم، طالبان و القاعده
- ابزار: جهاد مردمی، دیپلماسی منطقه‌ای، اتحاد ملی
- پیامد: تشکیل دولت موقت، حفظ حیات سیاسی شمال افغانستان
- مقاومت دوم پنجشیر (2021-اکنون)
- فرماندهی احمد مسعود و علی میثم نظری در برابر طالبان پشتون‌محور
- ابزار: جنگ چریکی، تبلیغات رسانه‌ای، انسجام فرهنگی

نتیجه‌گیری:

سیاست‌های پشتون‌محور در افغانستان نه تنها ساختار دولت را از عدالت تهی کرده، بلکه موجب بی‌اعتمادی تاریخی و انفجارهای پی‌درپی اجتماعی شده است. در برابر این سیاست، مقاومت اقوام بومی مانند تاجیک‌ها، هزاره‌ها و ازبک‌ها نه از سر نفرت، بلکه به‌مثابه واکنشی طبیعی به انحصار

قدرت و تحقیر تاریخی شکل گرفته است. آینده‌ی پایدار این سرزمین تنها در گرو پذیرش عدالت قومی، مشارکت برابر و بازگشت به مفهوم شهروندی به‌جای قوم‌گرایی است.